

RÁSKY BÉLA

1956 mint az osztrák történelem szerves része

Ausztiai megemlékezések 2006-ban*

A helyzet tulajdonképpen paradox: míg az 1989 utáni demokratikus Magyarország – legalábbis ami a köztudatát és konszenzuális történelempéjét és felfogását illeti – nem képes megegyezni a 'forradalom és szabadságharc' saját nagy elbeszéléséről, addig az 1956-os forradalom osztrák megítélése az ország legújabbkori történelem szerves, majdnem megkérdőjelezhetetlen eleme lett. De Ausztria nem maga a felkelésre, az egyes eseményekre emlékezik, mivel ezek önmagukban érdektelenek a számukra. 1956 nem is azért olyan érdekes az osztrák történelmi elbeszélésnek, mert parabolaként nagyon jól be lehet mutatni, hogy a szelíd és nyugodt osztrákoknak végül sikerült az, ami a forróvérűnek látott magyaroknak nem.¹ Nem a forradalom, a szabadságvágy, nem a harcok, hanem a leverés, tragédiája miatt lett 1956 a kollektív történelmi konszenzus és megemlékezés része. 1956 Ausztriában csakis egy szemszög-ből fontos, vagyis abból, ami a forradalom leverése után történt. Az osztrák történelempében 1956, annak emléke, hogy miként fogadta Ausztria

---

* Rásky Béla – Peter Eppel – Werner Michael Schwarz: Menekülés Bécsbe (*Barátság*, 2006. 5. sz.) átdolgozott, kibővített változata.

¹ Gerhard Baumgartner – Kovács Éva: Az osztrákok '56-ja. Húsrágó, hídverő. Bockerer 3. *Magyar Narancs* 2000. május 25. 34–35.

készségesen, tárt karokkal és fenntartások nélkül a magyar menekülteket, valamint annak, hogy ez volt a fiatal osztrák semlegesség próbaköve.²

Csakis ebben a megközelítésben válik érthetővé, hogy az 1956-os évforduló Ausztriában sokkal nagyobb érdeklődést váltott ki, mint máshol Európában. S ez talán még Magyarországon vonatkozásában is igaz lehet. Míg Budapesten nem került sor egyetlen, nagy reprezentatív kiállítás megrendezésére sem, addig egyedül Bécsben öt kisebb-nagyobb kiállítást hoztak létre az évforduló alkalmából: a Wien Museumban, Bécs város történelem múzeumában, *Menekülés Bécsbe* címmel, amelyet Peter Eppelle és Werner Michael Schwarz-cal együtt a szerző rendezett; a Leopold Museumban egy fénykép kiállítást Erich Lessing műveiből; a herrengasse-i Palais Porciában a *Forradalom – menekülés – integráció* című, a bécsi magyar emigráció által szervezett produkció; a Collegium Hungaricum kurátorsága alatt álló *Bilincsből szabadulva* képzőművészeti tárlat, valamint egy fotókiállítást az ENSZ-városban *The 1956 Hungarian Revolution and the United Nations* címmel.³ Ezentúl Burgenland nagyszabású tartományi kiállítást is rendezett az eisenstadti/kismartoni Landesmuseumában, amelyhez gazdag kísérő katalógus is megjelent.⁴ Más tartományokban is megemlékeztek az évfordulóról és így számos tudományos könyv jelent meg a magyarok régiónkénti befogadásáról (Stájerország, Tirol és Vorarlberg).⁵ Számos határ menti falu is megemlékezett kisebb-nagyobb rendezvényekkel, fotótárlatokkal. A számtalan – köztük politikai és vallási – rendezvényhez, eseményhez, még hozzá jött egy sereg tudományos mű, képes könyv,⁶ visszaemlékezés, rádió- és televíziós program. Ez utóbbiak közül ki kell emelni a népszerű *Radio Ö1* sorozatát *Betrifft: Geschichte* (Tárgy: A történelem), amely rendszeresen az igen hallgatott *Abendjournal* előtt kerül műsorra, valamint egy ter-

² Manfred Rauchensteiner: *Spätherbst 1956. Die Neutralität auf dem Prüfstand*. Wien, 1981.

³ Ld. Derék Pál: Bécsi kiállítások 1956 évfordulója alkalmából. *Élet és Irodalom*, 2006. december 1., 29; és Rásky Béla: Tisztelt szerkesztőség. *Élet és Irodalom*, 2006. december 15., 2

⁴ Pia Bayer – Christine Möbner (red.): *Vom Traum zum Trauma. Ungarnaufstand 1956*. (Wissenschaftliche Arbeiten zum Ungarnaufstand 116). Eisenstadt, 2006.

⁵ Edda Engelke: *Einem besseren Leben entgegen? Ungarische Flüchtlinge 1956 in der Stermark*. Innsbruck, 2006.; Alexandra Haas: *Ungarn in Tirol. Flüchtlingschicksale 1945–1956*. Innsbruck, 2006.; Ibolya Murber: *Flucht in den Westen. Ungarnflüchtlinge in Österreich (Vorarlberg) und Lichtenstein*. Feldkirch, 2002.

⁶ *Budapest 1956. Die Ungarische Revolution*. Photographien von Erich Lessing. Texte Erich Lessing, François Fejtő, György Konrád, Nicolas Bauquet. Wien, 2006.

jedelmes televíziós dokumentumfilmet, amelyet Paul Lendvai forgatott. Az ebből az alkalomból írt könyve⁷ természetesen elsősorban a németnyelvű közönséget célozta meg: De ezen túl, könyve utolsó fejezetével – *Kié 1956?* – az Ausztriában nagyon népszerű újságírónak sikerült 1956 emlékét illetően a magyar társadalom mély megosztottságát az osztrák publikum számára is érthetővé tenni. Ez azért is fontos, mert könyve majdnem egy időben jelent meg a budapesti őszi zavargásokkal. Murber Ibolya és Fónagy Zoltán többszerzős kötete⁸ külön is meg kell említeni, mivel igyekeztek a téma eddigi kutatási eredményeit összefoglalni és bemutatni. Ezzel azt is bemutatták, hogy mennyire kezdetleges a két országban is oly fontos eseménynek a feldolgozása és mennyi nyitott kérdéssel kell még szembenézni.

A kiállítások, könyvek és műsorok nagyjából bizonyították, hogy csakis a tömeges menekülés és főként a száználcvcanezer ember áldozatkész, spontán, önkéntes befogadása lett a – továbbra is ápolandó – kollektív osztrák emlékezet szilárd része, annak ellenére, hogy valójában a száználcvcanezer menekültből mindössze körülbelül tizennégyezer maradt csak végül Ausztriában. 1956 osztrák elbeszélése így a Második Köztársaság befogadó országként való önértékelésének egyik tartóoszlopa lett.

A forradalom és főleg utórezgései azért is vált ilyen fontossá Ausztriában, mert két máig tartó nagy politikai és nyilvános diskurzus kiindulópontja: Azoknak az osztrákoknak, akik ma a köztársaság korlátozottabb menekült- és migrációs politikáját támogatnák, 1956 novembere világossá teszi, hogy Ausztria szélsőséges helyzetben nagyon is késznek mutatkozott arra, hogy az önfeláldozásig menően segítsen az 'igazi politikai menekültnek', az 'igazi segítségkérőknek'. Az ország többi polgára, akik az osztrák menekültügyi és integrációs politika liberális kezeléséért szállnak síkra, Ausztria akkori magatartásában – ami pedig az ország a mainál jóval szegényebb és fenyegetettebb időszakában ment végbe – azt a pozitív vonást fedezhetik fel, amelyet a mai köztársaságból hiányolnak. A viszonylagos szegénység és a konfliktusokkal terhes világpolitikai helyzet dacára Ausztria akkoriban megtehetette, hogy nagyvonalú menekültpolitikát folytasson. Csak ebben az összefüggésben válik lényegessé,

⁷ Paul Lendvai: *Der Ungarn-Aufstand 1956. Eine Revolution und ihre Folgen*. München, 2006.

⁸ Ibolya Murber – Zoltán Fónagy: *Die ungarische Revolution und Österreich 1956*. Wien, 2006.

hogy mindkét érvelésben vezető szerep jut 1956-nak, amely Ausztria történetének része – szinte teljesen függetlenül a politikai meggyőződéstől.

A narratíva nagyjából hiteles: a magyarországi forradalom kitörése utáni első napokban az állami és hivatásos segítség-szervezeteket főként a segítségnyújtásra elszánt magánszemélyek rohama terhelte túl – ami, mint ez közben tudjuk, magát a kormányt lepte meg, aki ilyennel nem számított. Például az azóta lebontott bécsi *Bürgertheaterben* ötven rendezőnek kellett biztosítania a rendet a segítők leadásánál. Jól illusztrálják ezt a színházteremben álló, lenyűgözően magas doboztornyok képei, amelyek így vagy hasonló formában a kiállításokon is rendszeresen szerepeltek. Magyarországról röplapok érkeztek, amelyeken köszönetet mondtak az osztrák lakosságnak, a naplóbejegyzések⁹ pedig közvetlenül Magyarországra küldött segélycsomagokról adnak hírt. A segítőkészség első hullámát Hans Strotzka és Hans Hoff pszichoanalitikusok 1958-as tanulmányukban „tömegelektani szempontból érdekes felbuzdulásnak”¹⁰ nevezték. Márpedig a forradalmi napokban tanúsított segítőkészség a forradalom leverése utáni spontán szolidaritás, összetartás és közöségválás a menekültek áradatával még ezen is túlmutatott.

A nagy befogadási történetet azonban eddig mindig csak az osztrák szemszögből mondták el és ez így maradt 2006-ban is: 1956 nagyjából a befogadók történelme maradt. A történetnek a befogadottak szemszögből való, elmondása még fel sem merült – igaz: még az ők részük-ről sem volt erre törekvés. Ugyanakkor a mindkét fél számára többnyire szerencsés befogadás és integráció befejezése elfedte (és felejteti hagyta) azt, hogy ez a történet, mint az egyre inkább előkerülő korabeli dokumentumok is mutatják, egyáltalán nem zajlott olyan súrlódásmentesen, mint ahogy erre ma emlékeznek.

A magyar családok bécsi letelepedéséig, rendszerint több év telt el. 1960-ban még sok menekült élt a táborokban. Gyakran csak a Magyarországon megszerzett képezéshez képest rosszabb munkát találtak, a nyelv elsajátításának szintén megvoltak a maga buktatói. Ugyanakkor az a hatalmas saját, egyéni teljesítmény, amely a magyar menekültek integrációjának hátterében állt, a kiállításokon alig volt érzékelhető, de más műfajban, cikk vagy riport sem (vagy alig) tette szóvá. A csekély kulturális különbség ellenére a menekülteknek ugyanis nyelvi, intézmé-

⁹ Csics Gyula: *Magyar forradalom. 1956.* Napló. Budapest, 2006. 83

¹⁰ Hans Hoff – Hans Strotzka: *Die Psychohygienische Betreuung ungarischer Neuflüchtlinge in Österreich 1956–1958.* Wien, 1958. 53.

nyi és bizonyos mértékig mentalitásbeli váltásokon kellett átesniük. Fel-tűnő, hogy a korszak társadalomtudományai akkortájt mennyire intenzíven foglalkoztak a magyarokkal, mint bevándorló csoporttal: Hans Hoff és Hans Strotzka tanulmányai ezek közül csak a legfontosabbak. Koráb-ban ritkán volt alkalom arra, hogy egy embercsoporton ennyire közvetlenül lehessen tanulmányozni a kulturális és gazdasági váltást. S az is döbbenetes, hogy milyen gyorsan elveszett ez az érdeklődés.

Az integráció során főleg a kiskorúakkal volt sok a baj. Számos fiatal, főleg férfi, aki egyedül menekült át a határon, Ausztriában ragadt. Visz-szamenni nem akart, továbbvándorolni pedig nem volt szabad. Strotzka és Hoff egyik tanulmánya depresszióról, agresszióról és az osztrákokkal szembeni mély ellenszenvről tudósít, akiket – a gyűlölt haza és az elérhe-tetlen álomcél közti 'senki földjén' – felelőssé tesznek a saját helyzetükért. Az osztrákokat – Veronika Ligeti, a zeneszerző Ligeti György felesége, 1958-ban elkészült, sajnós azóta is publikálatlan disszertációja¹¹ szerint – „tokosoknak” nevezték, tehát burookban élőknek, akik a valódi életről semmit sem tudnak. Az osztrákok iránti tiszteletről vagy háláról ebben a közegben szó sincs. Ez egy korai tanulmány: a magyarok kendőzetlenül és majdani kedvező tapasztalataiktól, kellemes emlékeiktől, sikeres integ-rációjukról függetlenül adnak számot az első ausztriai élményeikről.

Ezeket a tapasztalatokat idővel, részben a magyarok ausztriai siker-szto-ríjai, valamint a mindent eluraló osztrák narratíva, a magyarok beilleszke-dését illetően teljesen elfedte – és így persze már nehezen is lehetne őket bemutatni vagy leírni, mivel alig is maradt meg ehhez történelmi forrás-anyag. Főleg ha az érintettek is visszamenőleg már másképp emlékeznek vissza, nem szólnak hozzá vagy eleve némák maradtak. Így ma kibogozha-tatlan integrációjuk konkrét menete. Ennek ellenére a kiállításokon – ha nem közvetlenül, akkor a 'subtext'-jükben – bemutatott anyag sok min-dent elárult a valójában szokványos körülményekről, amelyet a nagyobb események miatt gyakran elfelejtenek. A szűkebb értelemben vett politi-kán túl ugyanis életideálokról, álmokról volt szó, amelyek általában jel-lemzőek voltak az akkori időszakra, s nem a nagy politikáról, a politikai értelemben vett szabadságról. Amerika például nemcsak számos magyar fiatal célja volt az 1950-es években, ahogy a gépkocsi is a függetlenség és a jólét képzetével rokon értelmű. A kiállításokon rendszeresen láhattunk

¹¹ Veronika Ligeti: *Untersuchung alleinstehender ungarischer jugendlicher männlicher Flüchtlinge mit dem Thematic Apperception Test* (Unter besonderer Berücksichtigung der Bedeutung der Flucht und des Lagerlebens). Phil. Diss. Wien, 1958.

is ilyen képeket: Az Amerikába kivándorolt asszony olyan felvételt küld haza a magyarországi rokonainak, amelyen lezserül egy utcai cirkálóhoz támaszkodik. Egy fiatal menekült – ma Bécs város hivatalos és vizsgázott idegenvezetője, – a bécsi Belvedere kertjében fényképeztetni le magát egy idegen kocsi előtt. Az akkori emigráns Lendvai Pál büszkén feszít élete első autója előtt a bécsi Duna-csatornánál.

Azt is megtudtuk a korabeli dokumentumokból, hogy a táborokban igen rendezetlen, feszült és nyugtalan volt a hangulat. Többnyire olyan kényszerből átalakított laktanyákról volt szó, mint Traiskirchen vagy Kaiser-Ebersdorf. Olyan iskolákról, menekült- és koncentrációs táborokról, amelyek a háborús és háború utáni Bécsre voltak jellemzőek. 1956-ban még sokan tudták, mit jelent vagy jelenthet a tábor: az emberek megsemmisítésének vagy legalábbis brutális adminisztrálásának helyét. A *Caritas* éles kritikával illette ezt az elszállásolási formát, és úgynevezett „vendégfogadó-akciókat” szervezett, amelyekkel kisebb egységekben helyezték el a menekülteket. Több nemzetközi szervezet – az *UNHCR*, az *American Joint Distribution Committee*, az *Internationale Sozialdienst* és az *Internationale Vereinigung für Jugendhilfe* – szintén támogatták a menekültek vendégfogadókban, otthonokban, szállodákban, panziókban és magánzárásokon való elhelyezését, hogy ezzel is csökkentsék a táborok szerepét a menekültek ellátásában. A menekültek összezsúfolásától a pszichológusok is óva intettek. Az adott helyzetben, a táborok a legnagyobb veszélyt, a rémhírek terjesztésének bázisaként jelentették. A hiányos tájékoztatási politika épp annyira elbizonytalanította az embereket, mint a magyar titkosszolgálat embereinek felbukkanásáról keringő pletykák vagy a vegyes részvétellel létrehozott hazatelepülési bizottságok. De sok minden a mai napig tisztázatlan. A kifejezetten a magyar menekültek ügyének intézésére létrehozott belügyminisztériumi osztály – az *UH 10* – iratait időközben kidobták, megsemmisítették, ezért a jövőben is csak kevés új adat várható. Mindössze a jegyzőkönyvek maradtak meg,¹² amelyekből legalább benyomás szerezhető a probléma összetettségéről és a hatóságok logikájáról.

Ausztria számára 1956 nem pusztán a szomszédos országban levert forradalmat, az ösztönszerű és mélyen szívélyes segítségnyújtást jelentette. Az 1956-hoz fűződő osztrák viszony valójában abban mutatkozik meg,

¹² Rudolf Jeřábek: Über gewisse Punkte müssen wir uns einigen. In: Ibolya Muber – Zoltán Fónagy: *Die ungarische Revolution und Österreich 1956*. Wien, 2006. 283–312.

hogy ez az esemény jelentősen hozzájárult az osztrák identitás kialakításához, az osztrák nemzet megteremtéséhez. A magyarországi menekültek megsegítésére 1956-ban szervezett, pártok fölötti, országos bizottság nem véletlenül viselte az *Österreichisches Nationalkomitee für Ungarn* (Osztrák Nemzeti Bizottság Magyarországiért) nevet. 1945 után talán az első olyan szervezet volt, amelynek elnevezésében az 'osztrák' és a 'nemzet' szavak maguktól értetődően álltak egymás mellett. De ugyanakkor ez a kollektív – és kollektívan máig is nagyon ápolt – emlékezet ezernyi saját, nagyon is egyéni emlékezésre ágazik szét. Bizonyos életkori csoportban nincs Ausztriában olyan család, amelynek ne volna magyarországi menekülttel kapcsolatos, személyes története. Arról, hogy mi válhatta ki ezt az erőteljes elkötelezettséget, különféle magyarázatok léteznek.

Az egyik Magyarország és Ausztria hosszú közös történetére utal, amely pedig egyáltalán nem volt mentes a konfliktusoktól, ha például az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverésére gondolunk. 1918 után azonban mindkét ország hasonló megítélés alá esett az első világháború elvesztése és annak következményei miatt. 1956-ban számos rokoni kapcsolat még érintetlen volt. Elevenen élt – az a főként értelmiségi körökben ébren tartott – emlék, hogy Bécs a Monarchia multietnikus és multikulturális világvárosa volt. Ehhez járultak azok a – filmek és az operettek által életre keltett, életben tartott – népszerű minták, amelyek a magyarokat rendszerint a szabadságszeretettel, a heves vérmérséklettel s életörömmel jellemezték.¹³ Az 1956-ban forgatott és decemberben, a leg-erősebb menekültáradat idején bemutatott film, a *Sissi, a fiatal császárné* olyan magyarokat állított a hősnő mellé, akik az osztrák udvar alakjaival szemben szintén szabadságszeretőik és természetesen viselkedtek.

Egy másik magyarázat a szovjet megszállás alatt szerzett osztrák tapasztalatokról szól. E vélekedés szerint ezek okozták volna a forradalom és a menekültek iránti rokonszenvet. A tömeglélektanból indul ki egy harmadik magyarázat, amely szerint a politika és a média mellett a 'normális' emberek is megsejtettek valamit abból az esélyből, amelyet 1956 kínált Ausztriának. A hidegháború idején s szinte pontosan egy évvel az osztrák államszerződés megkötése után a köztársaság bebizonyíthatta azt, amiben eleinte csak államjogilag, illetve világpolitikailag egyeztek meg a szuperhatalmak: Ausztria demokratikus és nyugati ország. A politika nagyon

¹³ Rásky Béla: Piroshka és sógora: a magyarok az osztrákok szemében. *Limes*, 2001. 4. sz. 19–29.

gyorsan felismerte, hogy a menekülteknek nyújtott segítség jelentős mértékben javíthatja az országról kialakuló képet.

Az új orszáгимázs, azonban úgy tűnik, a nemzetiszocialista múlttal való, amúgy is problematikus szembenézés további elodázását tette lehetővé. Az események e szempontból Ausztria egyfajta nemzeti és nemzetközi tisztára mosását eredményezték. 1957-ben nyilvánvalóan a lehető legnagyobb sietséggel legyártották *Der schönste Tag meines Lebens* (Az életem legszebb napja) című filmet, amelyet Max Neufeld rendezett. A film egy magyar menekült kisfiú történetét meséli el, aki röviddel megérkezése után a Wiener Sängerknabenekhez kerül. A közelmúlt osztrák történelmét felidéző film végkicsengése az, hogy Ausztria és az osztrákok mindig is jók és segítőkészek voltak, függetlenül attól, kinek a kezében volt éppen a politikai hatalom.¹⁴

1956 után a magyarok – s ez a forradalom és a menekültáradat egyik következményének tűnik –, az osztrák közvélekedésben elvesztették a hagyományos jellemzőiket. Heves vérmérsékletük és szabadságszeretetük helyét rászorultságuk és elesettségük vette át. 1956-ban számos kép készült a menekültekről, amelyek sok mindent elmondanak arról a büszkeségről is, amelyet az osztrákok az újonnan megszerzett jólétük miatt éreztek – és amely éppen a magyarok rászorultsága miatt vált egyszerre érzékelhetővé és egyértelműen láthatóvá. Csak illusztrálja ezt a tényt egy képriport, amely a szociáldemokrata *Vorwärts* kiadó képes hetilapja, a *Wiener Bilderwoche* 1956 karácsonyán közölt egy magyar családról: nem tudnak betelni a Mariahilferstraße üzleteinek pazar kirakataival.

Ugyanakkor az osztrákok kezdetben valóban őszinte szívéllyessége rövid idő elteltével megváltozott.¹⁵ Már 1956 novemberében a médiuumokban és a politikai körökben megsokasodtak azok a hangok, amelyek Ausztria túlterheltségét emlegették. Hamarosan hálátlan menekültekről szóltak a híradások. Ilyennek ítélték azokat, akik már nem szorultak segítségre, önálló lépéseket tettek, hangot adtak a saját szándékaiknak, vagy többet engedtek meg maguknak az illendőnél a segélyek felvételekor. A bécsi politika a lakosság rosszállásával szembesült, mivel a menekültek ingyen vehették igénybe a tömegközlekedési eszközöket. Később már

¹⁴ Werner Schwarz: „Ungarn 1956“ im österreichischen Kino- und Fernsehspiel-film. In: Ibolya Muber-Zoltán Fónagy: *Die ungarische Revolution und Österreich 1956*. Wien, 2006. 313–334.

¹⁵ Pld. Brigitta Ziehrer: *Politische Flüchtlinge in österreichischen Printmedien* (Abhandlungen zu Flüchtlingsfragen). Wien, 1998.

a magyarországi menekültek vétségeiről szóló jelentések is helyet kaptak az újságokban, ami határozott jele a közvélemény változásának. A kijózanodás és az elfojtott agresszió szakaszát – amint ezt Hans Strotzka már 1958-ban megállapította – később ismét az az időszak követte, amikor a megszokás miatt, a barátságos érdektelenség jutott érvényre.

A színpadok mögött – miként az az időközben hozzáférhetővé vált Osztrák Minisztertanács jegyzőkönyveiből tudható – a „menekültprobléma megoldását” elsősorban a menekültek külföldre való továbbvándorlása jelentette. 1956-ban és 1957-ben még nem kezdődött meg az integráció, javában alkudoztak a menekültekről. Több állam is érdekelt volt a befogadásukban, ez a szándék azonban nem terjedt ki mindenkire. A lassan folyó egyezkedések tárgyai a beteg és idős emberek, családok voltak. Svájc például késznek mutatkozott a tüdőbetegek befogadására is, más országok viszont – a tárgyalási iratok tanúsága alapján – szigorú szelekciós feltételeket támasztottak. A táborokban állítólag az *Idegenlégió* is toborozni próbált. A *Szocialista Ifjúság* – a Szocialista Párt ifjúsági tagozata – által kiadott röplap legalábbis ettől óvta a táborlakókat.

A „menekültprobléma megoldását” osztrák részről jelentősen megkönnyítette, hogy azok, akik 1956-ban elhagyták Magyarországot, többségükben fiatalok és férfiak voltak. Többnyire jó szakképzettséggel rendelkeztek, és munkaerőként – az éppen elkezdődő, háború utáni gazdasági fellendülés miatt – egész Európában keresettek voltak. A média menekültekről szóló tudósításai ezt a valóságot mindenestre messze-menően figyelmen kívül hagyták – és így a kiállításoknak eléggé nehéz volt ezekkel a nagyon is erős képekkel megküzdeni, valamifajta ellenképet gyártani, vagy legalábbis hatásukat visszafogni. Túlságosan is szilárdak azok a képi hagyatékok, amelyek az emberi szenvedést, főként a menekültek sorsát a családok, asszonyok és gyerekek ábrázolásához kötik. Így fiatal férfiakat mutató felvételek viszonylag ritkán voltak láthatók. Bár néhányszor megkísérelték ezt korabeli amatőr-fotók segítségével ellensúlyozni, de ezzel is csak részben lehetett egy más történetet elmondani: Ezek főként a nemzedék bizakodó álom- és vágyképeit mutatják az akkori osztrák társadalomba való lassú beilleszkedésről, a lassú ’elosztrákosodás’, de ugyanakkor lassú megkapaszkodás dokumentumai. Mintha a nagy, hivatalos történetet kissé másként és más nézőpontból akarnák bemutatni, csak hogy ezek a fotók aligha vésődtek be a közös osztrák emlékezetbe, csakis a menekültek családtörténeti narratíváiba – és így lassan el fognak veszni, eltűnnek az emlékezés főáramlatában.

Bár több kiállítás is az 'Integration'-t emelte ki címében vagy próbálta bemutatni ennek a menetét, de ez sehol és sehogy sem sikerült igazán. Úgy látszik mindenki tudatában volt, hogy a magyarok beilleszkedése az ötvenes évek, mélyen antikommunista osztrák társadalmába mégis valami más, mint a sok ezer külföldi munkavállaló mai integrációjának problémája. Bár a *Wien Museum* kiállítása próbálta ezt dilemmát a *Wiener werden – Ungar bleiben – Bécsiként – magyarként* című részében¹⁶ némi iróniával vagy már gúnnyal feloldani, de ez sem mondható igazán sikeresnek. Támpont, tudományos referencia nemigen áll rendelkezésre: az első generáció beilleszkedésének menetéről vagy akár tapasztalatairól szóló tanulmányok száma elenyésző, a második generációról ilyenek már nem is léteznek. Legjobb esetben kisebb, magyar nyelvű emigráns kiadványok vizsgálják ezt a témát, mint például a traiskircheni tábor evangélikus lelkésze, Szépfalusi István az egyik régi, közben már el is avult tanulmányában.¹⁷

S ha egyáltalán valahol szóba kerül, akkor az 1945 utáni osztrák identitás látásmódja a meghatározó, amely alig ad módot a történet másféle feldolgozására. Vagy pedig az 1989 utáni demokratikus Magyarország politikai perspektívája, amely az emigránsokat saját történetébe akarja beemelni 'Magyarország szabadságáért harcolókként' vagy 'idegenbe szakadt honfitársainkként', nem pedig olyan magyarként tartja őket számon, akik beilleszkedtek egy másik társadalomba. Még az erre vonatkozó magyarországi kutatások is nagyon is kezdetlegesek, s ha léteznek egyáltalán, csakis az amerikai vagy a távolabbi nyugat-európai emigrációt veszik tekintetbe.¹⁸

A bécsi magyar emigrációt, mint történeti jelenséget Sebestyén György fogalmazta meg talán a legjobban és főleg tömören, amikor a hatvanas évek végén írta: „Ezen a ponton véget ér az egyik történet. Egy másik kezdődik el. Bécsiek lettünk”.¹⁹

¹⁶ Peter Eppel–Béla Rásky–Werner Michael Schwarz: *Flucht nach Wien. Ungarn 1956*. Wien, 2006. 72.

¹⁷ Szépfalusi István: *Lássátok, halljátok egymást! Mai magyarok Ausztriában*. Bern, 1980. 407.

¹⁸ Gyáni Gábor: '56-os menekültek emlékező stratégiái. In: Kányó Tamás: *Emigráció és identitás. '56-os menekültek Svájcban*. Budapest, 2002. 135–148.; Csepeli György–Dessewffy Tibor–Dulovics Dezső–Tóka Gábor: *Menekültek és elmélet*. Az 1956-os forradalom után Nyugatra menekültek attitűdjeinek befejezetlen vizsgálata az Amerikai Egyesült Államokban. In: *Évkönyv VI, 1956-os Intézet*. Budapest, 1998. 261–293.

¹⁹ Rásky – Eppel – Schwarz i. m. 5139.